

Проф. П. КОВАЛІВ

НАУКОВІ ЗАСЛУГИ Проф. Є. ТИМЧЕНКА

Минуло 77 років життя і 55 років наукової діяльності відомого ученого лінгвіста, знавця українського і європейського мовознавства, професора і члена-кореспондента Академії Наук, Євгена Костянтиновича Тимченка.

Євген Костянтинович Тимченко народився в Полтаві 27 жовтня 1866 року. Середню освіту в обсязі класичної гімназії він одержав дома. В 1885 році він їде до Петербургу, щоб далі продовжувати свою освіту. Тут він вступає вільним слухачем до університету на історично-філологічний факультет. На початку 1889 року за станом здоров'я Є. К. Тимченко мусів припинити навчання й залишити Петербург.

З 1891 року служив у Києві, а з 1893 року — в Чернігові в Губерніяльній земській управі. В 1894 році редакція „Київської Старини“ запросила Є. К. Тимченка на опрацювання матеріалів для українського словника. Редагування словника в російським праволісі було закінчене в 1898 р. Але пізніше Російська Академія Наук запропонувала перекласти його на українську мову, і цю роботу уже продовжував Б. Грінченко, додавши деякі нові матеріали. Під його ж редакцією і був виданий цей словник. В цей період Є. К. Тимченко видає свій „Русско-малоросійський словарь“ (т. I, 1897, т. II, 1899).

В 1898 році Є. К. Тимченко дістав посаду помічника бібліотекаря в університеті св. Володимира; на цій посаді він працював аж до 1909 року. В цей період він з доручення редакції „Київської Старини“ виконав велику роботу над збиранням і опрацюванням словника літературної мови XIV—XVIII в. (1901—1906). Цей словник разом з словником сучасної української мови був поданий в Російську Академію Наук на Костомарівську премію. В 1907 р. Є. К. Тимченко видав „Українську граматику“ (ч. I).

Щоб кваліфікувати свої знання й цілком віддатися науковій діяльності, Є. К. Тимченко в 1909 році залишає роботу в бібліотеці і вступає дійсним студентом до Київського університету. В 1910 році він скінчив університет і був залишений для готування до професорської діяльності. В 1911 році склав магістерські іспити при Київському університеті, а в 1912 році на весні прочитав в тому ж університеті дві пробних лекції на одержання звання приват-доцента. В 1913 році Рада Варшавських вищих жіночих курсів обрала його на катедру порівняльного мовознавства.

В 1919 році Є. К. Тимченко оборонив при Петербурзькому університеті дисертацію „Функції генитива в южнорусской мовній області“ на вчений ступінь магістра російської мови й словесності.

В 1915 році Є. К. одержав звання приват-доцента Варшавського університету, а в 1916 році його обрано доцентом цього ж університету на катедру порівняльного мовознавства. З 1-го липня того ж року його затверджено надзвичайним професором на тій же кафедрі в Ростовському університеті.

В 1918 році проф. Є. К. Тимченка обрано екстраординарним професором в університеті св. Володимира на катедру українського мовознавства і в Українським Державним Університеті на катедру порівняльного мовознавства. В тому ж році з заснування в Києві Української Академії Наук професора Є. К. Тимченка обрано на посаду Директора Постійної Комісії для складання історичного словника української мови.

На цій посаді він залишався до 1933 року. В 1933 році проф. Є. К. Тимченко був звільнений з усіх наукових посад і переведений на академічну пенсію.

Українське мовознавство в особі проф. Тимченка має одного з найкращих представників серед учених Європи. В свій час Російська Академія Наук цілком достойно оцінила наукові заслуги в галузі українистики проф. Тимченка, обравши його своїм членом-кореспондентом. Без перебільшення можна сказати, що український нарід, українське мовознавство наука безперечно може пишатися ім'ям такого видатного ученого, як проф. Тимченко. Широкий обсяг знань, велика ерудиція, прекрасна обізнаність з новими й старими мовами Європи й Азії — такі є основні риси, що характеризують проф. Тимченка як заслуженого вченого України. Вільно володіючи німецькою, французькою й англійською мовами, проф. Тимченко завжди був в курсі справи досягнень лінгвістичної науки у всесвітньому масштабі, інформуючи про це своїх студентів і аспірантів.

Основна й позитивна його риса як ученого та, що він в науковій роботі ніколи не відмежовувався від Західної Європи, а, навпаки, в своїх наукових студіях завжди орієнтувався на видатних учених Західної Європи, цим самим прокладаючи шляхи, що з'єднували Україну з Західною Європою. Питання українського мовознавства він розглядав на тлі європейської лінгвістичної науки. Через те проф. Тимченка можна вважати європейською людиною, європейським ученим. Західна Європа з її високою культурою, удосконаленою технікою завжди привертала до себе увагу нашого вченого. Чи то студент, чи аспірант, чи педагог-мовознавець — кожен міг у проф. Тимченка знайти пораду й відповідь на всі питання лінгвістики, які виникали в його щоденній роботі, бо проф. Тим-

ченко завжди був у курсі справи світової науки. Українську новознавчу науку він будував на базі досягнень світової науки і особливо досягнень європейської науки. Він прекрасний україніст, знавець рідної мови, історії її розвитку; але з однаковим правом його можна вважати і германістом, і славістом.

Інтерес до загальних філософських питань мови завжди викликав у проф. Тимченка творчу думку, творчі шукання у вивченні проблем української мови. Своєю наполегливою працею він зумів виробити свою систему, створити свою лінгвістичну школу, з якої вийшло багато кваліфікованих викладачів мови. З великою вдячністю згадують ім'я свого вчителя і молоді вчені-мовознавці, які здобули в школі проф. Тимченка систему і методи наукового дослідження.

Найкращим доказом наукових заслуг проф. Тимченка є його наукові праці, що друкувалися як у журналах, так і окремими книжками. Його дисертація „Функції генитива в южнорусской мовній області“, що вийшла друком в 1913 році, є першою спробою глибокої аналізи одного із синтаксичних питань української мови. Навіть в російській науковій літературі на той час таких робіт ще не було. Роботу проф. Тимченка можна вважати цілком оригінальною, тим більше що вона побудована на численному сирому матеріалі української мови, на базі різних учень про відмінки західно-європейських учених, особливо німецьких (Герман, Гумбольдт, Штайнталь, Штрайтберг, Дельбрюк, Бругман, Вундт та ін.).

Потужну роботу над українськими відмінками в їх синтаксичній функції проф. Тимченко продовжував пізніше (1920—1930 рр.), випустивши друком серію монографій під назвами: „Номінатив і датив в українській мові“, „Акузатив в українській мові“, „Вокатив і інструменталь в українській мові“, „Співрядне сполучення речивників“, „Функції чисел в українській мові“ та інші.

Цими роботами зроблено величезний вклад в українську синтаксичну літературу. Йому пощастило цілком закінчити українську синтаксу, так що ми мали б велику наукову працю на кілька томів, коли б не загинула в зв'язку з несприятливими умовами більша частина рукописів, що обіймають собою всі розділи української синтакси і розв'язують найскладніші проблеми української синтаксичної науки.

Частина рукописів якимсь чудом збереглась і треба сподіватись, що колись таки вони побачать світ. Всього збереглося сімнадцять рукописів. Кожен рукопис становить собою якийсь закінчений розділ в українській синтакси, що міг би друкуватися в якомусь науковому часописі або окремою книжкою. Щоб мати кращу уяву, я дозволю собі навести номенклатуру:

1. Предикативний номінатив, акузатив, датив та предикативний інструменталь в українській мові (1—59 стр.).
2. Акузатив чоловічого роду однини неживих понять у формі генитивній (1—10 стр.).
3. Акузатив множини для сів живих (усіх родів) у формі номінативній (1—11 стр.).
4. Особливості в зворотах із прикметниками вищого та найвищого ступеня (1—21 стр.).
5. До прикметників (словотвір, лексика хибна) тощо (1—8 стр.).
6. Займенники та займенникові конструкції в українській мові. Їхня стилістична вага (1—28 стр.).
7. Котрий, який, що (1—27 стр.).
8. Числівники та їхні особливості в українській мові (1—51 стр.).
9. Особливості конструкції з особовими формами від дієслова „бути“ та їхня стилістична вага в українській мові (1—30 стр.).
10. Минулий час моментальний, або „український аорист“ та його стилістична вага (1—17 стр.).
11. Футурум з му та футурум з буду в українській мові. Їхня природа, значення та відмінки (1—20 стр.).
12. Особливості часів та їхніх сполук в українській мові. Їхня стилістична вага (1—15 стр.).
13. Інфінітив в українській мові та зв'язані з ним конструкції (1—47 стр.).
14. Наказовий спосіб та його особливості в українській мові (1—8 стр.).
15. До дієслівного словотвору (1—10 стр.).
16. Дієслівна лексика (1—8 стр.).
17. Дієприслівники та дієприслівникові конструкції в українській мові. Їхні особливості (1—80 стр.).

Особливо треба відзначити більше як десятирічну працю (1920—1933 рр.) проф. Тимченка над складанням „Історичного словника української мови“, якого вийшло дві книги (т. I, зошит I і II). Не жалюючи ні сил, ні власних коштів, він невпинно працював над збиранням і випускуванням численного матеріалу із різних пам'яток, стародруків і старорукописів, виявивши величезні скарби українського лексикону з найдавніших часів існування української літературної мови. Цей матеріал свідчить про великі культурні зв'язки українського народу з народом Західної Європи.

Працюючи над порівняльною граматикою ідо-європейських мов, проф. Тимченко заглиблюється в історію української мови. Цей курс він читав в Київському університеті, виховуючи на ньому молодих істориків української мови, майбутніх викладачів і вчених лінгвістів. В 1927 і 1930 (другим виданням) вийшла друком тільки одна частина цього курсу „Фонетика“. В історії українського мовознавства „Курс“ проф. Тимченка є першою спробою ґрунтовного й систематичного викладу історії української мови: як відомо, в попередніх „курсах“ і „лекціях“ історії російської мови російських професорів історія української мови подавалась дуже обмежено, епізодично.

Багато сил і праці приклав проф. Тимченко до студіювання цілого ряду проблем з галузі української діалектології і фольклору. Так появились його роботи з цих галузів: „Причинки до української діалектології“, „Діалектологічні вказівки“, „До питання про стосунки українських дум до південно-слов'янського епосу“ та інші.

Добре обізнаний з старими і новими мовами проф. Тимченко дав багато перекладів на україн-

(Докінчення статті з 7-ої стор.)

ську мову наукових і мистецьких творів з грецької, латинської, італійської, німецької, французької, англійської і фінської мов. (Н гадаю його переклад великого твору з фінського епосу „Калевала”).

Я не можу тут докладно спинятися на огляді наукових праць проф. Тимченка: його праці настільки численні, й різноманітні, що вкластися в цей короткий виклад неможливо було б. Цих даних досить, щоб відповідно оцінити наукові заслуги проф. Тимченка, що все своє життя, всі свої сили, свої знання віддав справі служіння своєму народові і світовій науці.